

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Over het moraliseren van de markt

Zonder morele integriteit zijn markten gedoemd te mislukken. Helaas hebben we op veel gebieden tegenwoordig geen markten zoals die zouden moeten zijn. Dit fiasco is een morele mislukking, omdat het een verlies is van visies die een markteconomie én de maatschappij integraal bezien. De meeste markten zijn monopolies geworden. Het zijn instrumenten voor gevestigde spelers om de overhand te krijgen en te behouden, terwijl de morele visie van wat markten zouden moeten bereiken, namelijk een wijdverspreide distributie van middelen, verloren is gegaan. We moeten daarom de markt moraliseren en wel door haar vrij te maken.

door *Phillip Blond*

De auteur is directeur en oprichter van de Britse denktank ResPublica.

IK WIL NIET IN DETAIL DE OVERDUIDELIJKE MISLUKKINGEN van de moderne neoklassieke economie herhalen. Anderen hebben gewezen op haar ongefundeerde uitgangspunten, zoals het idee dat alle economie berust op één rationele berekenende handeling in het licht van stimuli en beloning. In het Westen zijn de gebreken van deze benadering overal zichtbaar nu openbare uitgaven en privé-investeringen eerst zijn geculmineerd in een zeepbel en vervolgens uiteen zijn gespat. Velen dachten echter dat een nieuw normaal niveau was bereikt en dat globalisering een nieuw paradigma van permanente groei garandeerde. De ineenstorting van het dominante marktmodel heeft daarom niet alleen de economie beschadigd, maar ook de economen en de moderne economische wetenschap.

HET MARKTFIASCO VAN DE MARKTEN

De erkenning dat de economie heeft gefaald, is niet alleen een gevolg van de crash. Het idee dat het ergens helemaal mis was met de economie dateert van vóór het failliet van Lehman Brothers in 2008. In de populaire cultuur drong het door met John Cassidy's beroemde artikel 'The decline of economics', dat in 1996 in *The New Yorker* verscheen.¹ Men beseftte het in de professionele economie misschien nog eerder, namelijk toen Friedrich von Hayek in 1974 zijn Nobelprijzrede de titel 'The pretence of knowledge' gaf. Daarmee benadrukte hij opnieuw hoe gevaarlijk de pretentie was dat sociale aangelegenheden zich in wetenschappelijke kennis laten vangen.²

Inmiddels is het ter discussie stellen van het dominante model zelf orthodox geworden. In een verklaring voor een hoorzitting van het Amerikaanse Congres in 2010 zei Nobelprijswinnaar Robert Solow (de nestor van de moderne theorie van economische groei) dat de macro-economie niet alleen heeft gefaald in het oplossen van de huidige economische en financiële problemen, maar is 'gedoemd' om te falen.³ Gebaseerd op een 'economie bevolkt door een handelende instantie' – bestaande uit 'één enkele combinatie van arbeider-eigenaar-consumer al het andere, die zorgvuldig vooruit plant en eeuwig leeft' – is de moderne economische theorie als zodanig niet valide.⁴ Voor de financiële crash geldt dat de vroegere modellen van economische risico's en gedrag, hoe geavanceerd ook, eenvoudig niet in staat zijn of waren om de complexe aard van menselijke economische uitwisselingen en hun bredere systemische impact te hanteren.⁵

Er is veel discussie over wat het standaardmodel van de moderne economie moet vervangen. Momenteel ligt een identieke, onsterfelijke individuele handelende instantie ten grondslag aan een groot deel van de moderne economische uitgangspunten: deze optimaliseert nut aan de hand van rationele keuzes op basis van volledige informatie, legt voorkeuren vast, en de resultaten komen altijd uit op een duidelijke markt en een evenwicht. Het is mij echter niet te doen om een standaarddeconstructie van dit model door te wijzen op complexiteit, onzekerheid en asymmetrische informatie. Ik wil betogen dat de crash van de neoklassieke economie nog veel meer blootlegt. Karl Polanyi stelde dat het speciaal destructieve aspect van de moderniteit is gelegen in de scheiding tussen economie en maatschappij.⁶ Voortbouwend op die waarneming staat hier de vraag centraal hoe we de economie opnieuw in de maatschappij kunnen inbedden. Ik zal betogen dat deze benadering vergt dat we de markt moraliseren.

ECONOMIE EN EEN VRIJE SAMENLEVING

De economie kan en moet niet worden opgevat als een natuurwetenschap, zo leerde Hayeks beroemde Nobelprijzstoepspraak al. Zijn werk verdient

bijzondere aandacht omdat het ook een kritiek is op totaliteit en totalitarisme. Hayek betoogt dat epistemische pogingen om een veld aan te grijpen en vervolgens af te grenzen, fundamenteel gebrekkig zijn wanneer dat veld daarvoor niet geschikt is. In de sociale wetenschappen wordt het meetbare echter als zo belangrijk beschouwd dat ‘dit soms zo ver gaat dat er wordt geëist dat we onze theorieën zodanig formuleren dat ze uitsluitend verwijzen naar meetbare grootheden’. Dit is vooral in de economie fataal, omdat veel factoren daarin zich niet laten meten of als grootheid formuleren. Een onware theorie kan zodoende worden geaccepteerd omdat er zogenaamd ‘wetenschappelijk’ bewijs voor is, terwijl een geldige verklaring wordt afgewezen omdat er onvoldoende kwantitatief bewijs voor bestaat.

Hayek geeft de economische erkenning van complexiteit een naam als hij het heeft over de georganiseerde complexiteit van de sociale wetenschappen, wier onderwerp niet zozeer de eigenschappen betreft van de entiteiten of individuen zelf, maar de ‘relaties’ daartussen. Hij stelt dat we met mathematische modellen in de economie hoogstens het algemene karakter van een patroon kunnen onderscheiden, ‘ook al weten we niets over de numerieke waarden die de specifieke manifestatie ervan bepalen’.

Als absolutisme in de economie leidt tot dwang in de politiek, dan leidt voor Hayek een open economische orde tot politieke vrijheid

Als we meer willen dan dat, dreigen desastreuze gevolgen, vooral waar ‘datgene wat oppervlakkig bezien de meest wetenschappelijke procedure lijkt, vaak de minst wetenschappelijke is’. En in de voorlaatste alinea legt Hayek zijn echte angst bloot: dat een absolutistische claim in de sociale wetenschappen ‘waar-

schijnlijk leidt tot een nieuwe macht om anderen te dwingen’. Als absolutisme in de economie leidt tot dwang in de politiek, dan leidt voor Hayek een open economische orde tot politieke vrijheid.

WAARHEID ALS COHERENTIE OF ALS CORRESPONDENTIE?

De fout in de positivistische benadering, die Hayek onderkent en bekritiseert, is dat we van de economie eisen dat deze aan haar waarheden komt door middel van correspondentie, maar dat de middelen die worden gebruikt om dit te bereiken, berusten op een waarheid volgens de coherentietheorie. Eenvoudig gezegd is er sprake van waarheid als correspondentie wanneer de ideeën in onze geest corresponderen met de realiteit, of beter gezegd, wanneer de begrippen die onze geest gebruikt, onze ‘empirische’ intuïties van de externe wereld correct vatten

en op de juiste manier uitbreiden. Bij het model van de waarheid als coherentie (waarbij correspondentie niet is vereist) is het model dat wordt geproduceerd echter ‘zelfdragend’ in zijn eigen termen: zolang het coherent is, kan het aanspraak maken op waarheid. Dat betekent dat de realiteit waarnaar het verwijst wordt geleverd door het kader waarbinnen het is geformuleerd. Correspondentiemodellen hebben een ‘ontologie’ nodig. Er moet een externe realiteit zijn als achtergrond voor het neerzetten van een realiteit. Coherentiemodellen hebben ofwel geen ontologie nodig, ofwel ze erkennen geen realiteit die hen overstijgt. Het orthodoxe economische model fungeerde als zo’n correspondentietheorie: dat is de manier waarop de reële economie functioneert als we bepaalde stimuli of factoren isoleren. Maar de constructie van het model hield in de praktijk in dat een dergelijke verwijzing niet plaatsvond. De manier waarop modellen worden geconstrueerd door eerst een factor te abstraheren en andere variabelen uit te sluiten en een bepaalde gekozen waarde te modelleren tegen geselecteerde andere waarden, leidde tot een coherentiemodel, waarbij geen rekening wordt gehouden met de overgang van correspondentie naar coherentie.

Correspondentietheorieën van de waarheid zijn vatbaar voor positivisme, maar leiden daar niet noodzakelijkerwijs toe, omdat het object van de correspondentie niet louter fysiek of functioneel hoeft te zijn. Bij menselijke aangelegenheden kan het ook intentioneel zijn, namelijk het product van menselijke behoeften, aspiraties en waarden. De meeste menselijke activiteiten zijn ‘intentioneel’, het product van iets niet-materieels of iets ideëels. We doen weliswaar veel dingen zonder nadenken, maar doen dat vaak om te kunnen denken of ons bezig te houden met denken: wandelen, eten of onderweg zijn naar een bijeenkomst. Al deze activiteiten kunnen in zichzelf direct plezierig zijn, maar vaak zijn ze een middel tot een doel en dat doel is vaker cognitief dan materieel.

Als de economie in werkelijkheid een correspondentietheorie zou moeten zijn, en als het corresponderende object deels of indirect of essentieel en noodzakelijk onvolledig is, welke lessen kunnen we daar dan uit trekken? Welnu dat onze aanvankelijke interrogatieve uitgangspunten vaak ons eigenlijke onderwerp al uitsluiten (zoals Hayek betoogde). Dat ons beeld van de economie sterk kan verschillen van wat het echt is. En als nu het object van de economie niet alleen maar onvolledig is in termen van meetbare grootheden, maar zelfs helemaal niets te maken hoeft te hebben met het domein van de kwantificatie, wat houdt het echte onderwerp van de economie dan eigenlijk in?

IS ECONOMIE EEN INTENTIONELE WETENSCHAP?

De hiervoor genoemde argumenten dwingen tot een economie die er heel anders uitziet dan in de standaardinterpretatie (wat overigens al geruime tijd door heel wat mensen wordt ingezien). Dat moet aanzetten tot een herbezinning op de relatie tussen economie en moraliteit. Zodra we namelijk toegeven dat de economie een relatief onbegrensd vakgebied is in de menswetenschappen, die gaan over menselijke evaluatie en daardoor over menselijk idealisme en wat mensen werkelijk willen bereiken met hun handelen, moeten we erkennen dat economie en moraliteit niet ver uit elkaar liggen – niet in het minst omdat ze beide gaan over menselijke teleologie en menselijk praktisch handelen.

Wanneer de economie een intentionele wetenschap is, gaat zij over overtuiging en hoe mensen die overtuiging realiseren in economische activiteiten. De economie gaat dan over hoe menselijke wezens waarde toekennen, waaraan ze waarde toekennen en waarom ze dat doen. De economie gaat ook onvermijdelijk over de reden dat dergelijke waarden veranderen, en over de interacties tussen deze verschillende dimensies van waarde-interacties. Om het nog gecompliceerder te maken: deze variaties en patronen van variabiliteit zijn niet alleen maar functies van individuele economische handelende instanties, aangezien mensen deel uitmaken van families, landen en transnationale religies. En uiteraard variëren al deze variabelen zelf met iedere denkbare dimensie van het menselijk leven. Kortom, naarmate we er verder over doordenken, breiden variatie en complexiteit zich uit. Daarom hebben we hiërarchische factoren nodig voor het hanteren van complexiteit.⁷ En dat suggereert vanuit een ander gezichtspunt dat de relatieve waardering van waarden ook weer een gebied is waar niet-meetbare grootheden in het spel zijn. In die zin zien we opnieuw dat

We moeten vormen van economische activiteit vinden die niet volledig kunnen worden verklaard buiten een ethische en een fundamenteel morele teleologie

de economie altijd is ingebed in een breder bereik van andere variabelen, sociaal dan wel structureel.

Deze erkenning heeft (onder meer) geleid tot een overgang van klassieke economie naar ‘complexity economics’, de erkenning van de rol van instituten, de opkomst van netwerktheorieën en de vele en diverse opvattingen van sociaal

kapitaal.⁸ De algemene economie heeft een nieuwe en productieve relatie ontwikkeld met sociologie, geschiedenis en antropologie. De belangrijkste lessen uit deze verschuiving moeten echter nog worden getrokken. Als de

economie gaat over wat mensen willen, en waarom en hoe ze proberen dat te krijgen, valt moraliteit eveneens onder deze beschrijving. En dan zullen beschrijvingen van economische activiteiten niet alleen moraliteit *spiegelen*, maar zelf in zekere zin al moreel zijn. We moeten daarom vormen van economische activiteit vinden die niet volledig worden verklaard buiten een ethische en een fundamenteel morele teleologie.

MARKTEN ZIJN MOREEL GEWEEST

Als zo'n onderneming succesvol is (het beschrijven van een economische activiteit in ons contemporaine milieu in termen van morele categorieën), is een groot deel van de huidige discussie rondom moraliteit en economie ietwat misplaatst. Weliswaar hebben competente schrijvers recent gepubliceerd over de morele limieten van markten (Michael Sandel) en de noodzaak om een opvatting over een goed leven te hebben die economie als een sociaal goed beschouwt (Robert en Edward Skidelsky).⁹ Maar hiermee riskeren we een zeker manicheïsme: dan gaan we ervan uit dat het kapitalisme zelf intrinsiek slecht is en moet worden begrensd, gereguleerd of onderworpen aan een andere orde dan zichzelf voordat een menselijker of moreler soort kapitalisme kan ontstaan. Hoewel op de huidige manifestaties van kapitalisme mogelijk een duivelse beschrijving past, getuigt de overtuiging dat het kapitalisme of ons huidige systeem van economische uitwisseling zelf een onveranderlijke kracht van menselijk kwaad is van deterministische uitgangspunten.

Wat kapitalisme precies is, is in de geschiedenis veranderd. Er is altijd economie, handel en uitwisseling geweest, maar het idee dat we nu in essentie een doorlopende en niet-veranderende kopie hebben van wat er vroeger gebeurde, is aantoonbaar onjuist. Zo hebben de Italiaanse civiel-economen Stefano Zamagni en Luigino Bruni laten zien dat er verschillende vormen van kapitalisme bestonden vóór ons huidige model en het moderne individualisme.¹⁰ Het Italiaanse burgerlijke humanisme (ruwweg vóór 1450) benadrukte bijvoorbeeld de burgerlijke en morele aard van succesvolle economische activiteit.

Deze traditie manifesteerde zich opnieuw in de achttiende-eeuwse Napolitaanse verlichting, waarin werd gestreefd naar geluk voor het volk, en de Schotse verlichting, die rijkdom voor het volk nastreefde. De leidende tijdgenoten van deze scholen, Adam Smith en Antonio Genovesi, schreven voor hun economische verhandelingen allereerst over morele deugden. Volgens hen zouden markten te midden van de opbloeiende moderniteit alleen bij een civiel fundament of een civiele moraliteit werkelijk bijdragen aan het algemene goed. Buiten dat kon het volk geen rijkdom en welvaart worden geboden.

KUNNEN WE VANDAAG EEN MORELE MARKT HEBBEN?

De morele fundering van de markt is tegenwoordig grotendeels vergeten en leidde tot een scheiding van marktmechanismen en maatschappij (zoals ook Karl Polanyi stelde), terwijl er in het verleden – zowel in theorie als in de praktijk – morele markten waren. Maar wat kunnen we hopen voor het heden? Natuurlijk zijn er voorbeelden van morele structuren en systemen waarin is geprobeerd marktwinst en morele winst in de huidige economie te combineren. Bijvoorbeeld in de coöperatieve beweging of met de moderne welvaartsstaten. Ook de politieke filosofie laat er iets van zien. Zo denkt uiterst rechts dat kapitalisme zowel een moreel proces als een ethisch resultaat kent. Uiterst links meent dat kapitalisme beter kan worden toegespitst op algemene en sociale doelen. Sinds de economische crash is de dominante ondervragingsmodus van onze huidige economische orde een morele. De meeste mensen hebben het idee dat er *moreel* iets mis is met onze economische orde. In het licht van de geschiedenis klopt de veronderstelling dat moraliteit en economie fundamenteel verschillende terreinen zijn niet. En dat is tegenwoordig ook de opvatting van een minderheid.

Maar dit alles gaat niet verder dan een externe morele kritiek op de huidige economische orde en daarmee worden de bestaande uitgangspunten niet ter discussie gesteld. De economie is waarschijnlijk altijd moreel geweest, en is altijd deel geweest van het menselijk handelen dat moest worden ingericht naar de sociale en religieuze doelen van de maatschappij waarin ze werd beoefend. We moeten daarom aantonen dat moraliteit ook vandaag niet slechts in de economie aanwezig is, maar er een fundamenteel deel van uitmaakt. En dat huidige beschrijvingen van de markt niet kloppen, omdat markten ook vandaag, met de ontaarde praktijken van de laatste dertig jaar, zich niet gedragen zoals hun fundamentalistische aanhangers zeggen dat ze zich zouden moeten gedragen. Maar als dat zo is, wat betekent dat dan? Het zou kunnen betekenen dat er iets basaal ontbreekt aan onze pogingen om het slagen of falen van markten te verklaren. Dat niet-onderzochte extra element kan van alles zijn en zal veel van de hier besproken sociologische, antropologische, historische en conceptuele kenmerken omvatten. Ik vermoed echter dat datgene wat fundamenteel en onontkoombaar, maar nog steeds onzichtbaar is, het morele aspect is van de huidige marktactiviteit. Mijns inziens is de overtuiging van de Schotse en Napolitaanse denkers, dat markten alleen maar als markten kunnen werken als ze morele integriteit hebben, nog immer een oorspronkelijk en waar inzicht.

WAT IS MORALITEIT EIGENLIJK?

In ruime zin gaat moraliteit over wat de juiste wereldordening zou moeten zijn, zodat alle wezens de juiste vervulling van hun eigen aard kunnen genieten. Moraliteit is vooral belangrijk voor menselijke wezens, aangezien het in hun natuur ligt besloten dat zij kunnen kiezen. Mensen kunnen beslissen wat ze wel of niet willen zijn en kunnen kiezen tussen goed en kwaad. Religieuze ethici, zowel christelijke als joodse, stellen bij hun opvatting van het juiste doel voor mensen meestal het beeld voor van de eenzame held met daarboven nog een ander doel dan bij de Grieken, namelijk een sacramentale opvatting van de hele schepping, inclusief de juiste relatie van de mens tot anderen en hun omgeving. Beide groepen beweren bovendien dat de belangrijkste verschuiving die van ethiek naar ethos is, van datgene wat we waarderen naar de handelingen die deze principes en overtuigingen belichamen. En zowel de klassieke als de religieuze ethici zijn realisten over wat een goede handeling is, en over de realiteit van het goede en van de deugden waardoor we dit goede kunnen doen en kunnen worden wat we zouden moeten zijn.

Daarmee vergeleken is de moderne seculiere ethiek een magere vervanging: er is geen gevoel van teleologie; mensen zijn gewoon wat ze zijn, en ethiek of moraliteit is wat mensen willen dat het is. Een van de meest onverklaarbare aspecten van de moderne morele filosofie is dat een van de meest verloederde varianten, het 'utilitarisme', uiterst populair is en door bijna iedereen wordt aangehangen, terwijl het er gewoon op neerkomt dat het goede is wat de meerderheid wil. Zelfs transcendentale ethische systemen, zoals het werk van Immanuel Kant, zijn eigenlijk slechts varianten op dezelfde methode: het generaliseren van één subjectieve vorm en deze vervolgens uitroepen tot het enige model van rationaliteit. In die zin kunnen we de moderne moraliteit kenschetsen als 'immanent': zij bestaat uit eenvoudige circulaire versies van individuele zelfverheerlijking, terwijl de klassieke en de religieuze moraliteit 'transcendent' zijn: die gaan oprecht over iets anders dan zelfbewustzijn, en zijn gebaseerd op een realistische opvatting van het goede en van wat wij als menselijke wezens zouden moeten zijn.

CONCLUSIE: ALLEEN EEN VRIJE MARKT KAN MOREEL ZIJN

Zonder morele integriteit zijn markten gedoemd te mislukken. Helaas hebben we op veel gebieden tegenwoordig geen markten zoals die zouden moeten zijn. Dit fiasco is een morele mislukking, omdat het een verlies is van visies die een markteconomie én de maatschappij integraal bezien. De meeste markten zijn monopolies geworden, zodat het in feite instrumen-

ten zijn voor gevestigde spelers om de overhand te krijgen en te behouden, terwijl de morele visie van wat markten zouden moeten bereiken, namelijk een wijlderspreide distributie van middelen, verloren is gegaan.

Vrije markten zijn er niet van nature. Allerlei denkers, van Adam Smith tot Karl Marx, hebben erkend dat markten geneigd zijn tot monopolie en oligopolie. Als de dominantie van weinigen over velen de natuur is van marktactiviteiten, dan zijn het streven naar echt vrije markten en de wetten voor regulering en competitie die dit vereist, al een morele imperatief die wordt opgelegd aan een systeem dat alleen vrij is wanneer wij het vrijmaken. Als een markt dus interventie vereist om een onnatuurlijke, namelijk vrije toestand te bereiken, en als we dit zo doen dat er sprake is van veel wijlderspreide welvaart, dan zijn vrije markten noodzakelijk altijd moreel. Ze hoeven namelijk niet vrij te zijn, maar wij vinden dat het bredere algemene nut ermee is gediend wanneer ze dat wel zijn, en daarom passen we de basale, natuurlijke activiteit aan om ervoor te zorgen dat een morele imperatief wordt gediend.

Deze fundamentele waarheid heeft vele beleidsmatige implicaties en interventies. Hayeks beroemde tekst *The road to serfdom* kante zich tegen dominantie van de markt door de staat, omdat hierdoor de goederen die konden worden gedistribueerd zouden worden beperkt en er een dwangsituatie zou ontstaan.¹¹ Maar het omgekeerde is ook waar, want de oorzaak van slavernij

kan ook liggen in een marktconcentratie en een bredere distributie eisen van middelen en privébezit.

We zien dus dat de moraliteit in een markt kan en moet worden ingezet tegen de macht van zowel de staat als de markt, zodat iedereen daadwerkelijk, en niet alleen in theorie, bezit kan hebben en kan handelen. Ik zal tot slot twee praktische beleidsrich-

Moraliteit moet in een markt worden ingezet tegen de macht van zowel de staat als de markt, zodat iedereen daadwerkelijk bezit kan hebben en kan handelen

tingen noemen die deels kunnen helpen de markt te bevrijden van de natuurlijke neiging om macht te concentreren, zowel bij de staat als bij de markt.

De geschiedenis van publieke uitgaven kent een extreme centralisatie en standaardisatie. Geld valt toe aan en wordt uitgegeven vanuit een centrum met weinig lokale variatie of diversiteit. Als de staat ervoor wil zorgen dat ieder gebied zijn eigen behoeften en relatieve claims van uitgaven kan evalueren en beoordelen, moet de staat zelf macht afstaan, zodat lokale gebieden kunnen bepalen wat er wordt uitgegeven en waaraan. Dit betekent minder centraliserende macht. Publieke uitgaven worden echt van het publiek en bepaald door budgettaire participatie en evaluatie van lokale

behoefden. Als het goed is leidt dat (misschien voor het eerst) tot rekapitalisatie van armere gebieden, omdat publieke uitgaven dan een kapitaalmiddel worden in plaats van een permanente inkomenssubsidie die vooraf wordt bepaald door een centraal gestandaardiseerde calculus. Geïnstitutionaliseerde armoede, waarin degenen die publieke ondersteuning nodig hebben afhankelijk van de staat worden gemaakt, wordt dan doorbroken. Degenen zonder kapitaal worden dan voorzien van transformatieve middelen om zelf hun leven en samenlevingen te veranderen.

Als de nieuwe rol van de staat het rekapitaliseren van de armen is, dan bestaat de nieuwe rol van de markt uit het creëren van veel meer bezitters en handelaars, om de stroom van marktconcentratie te keren en nieuwe centra van bezit en innovatie te creëren. Een deel van dit antwoord bestaat in een kleine zakelijke revolutie en een nieuw streven tot samenwerking. Wat de gevestigde monopolies betreft, is onze huidige concurrentiewetgeving in essentie gunstig voor kartelvorming en monopolie. We moeten daarom op Europees niveau de standaard van de welvaart van de consument aanvechten. In de plaats hiervan moet de oorspronkelijke ordoliberalen of Rijngebied-visie worden gesteld, die als doel van de concurrentiewetgeving ook de concurrentie van bezit wil bevorderen en niet alleen die van prijzen. Want mensen zijn zowel consumenten als producenten, maar in de huidige concurrentiewetgeving is er geen bescherming voor de diversiteit van producenten, zodat we een steeds grotere concentratie van productie creëren om consumenten van dienst te zijn die zelf niet meer kunnen voldoen aan hun productieve aard. Het ontmantelen van gevestigde machten en de aanpak van economische tweespalt is slechts een eerste stap naar het herstel van de vrije markt.

Er zijn natuurlijk veel meer maatregelen vereist voor het herstellen van de vrije markt die we zijn kwijtgeraakt, maar één ding is zeker: een echt vrije markt ontstaat niet van nature. Zij is het werk van hen die de overtuiging hebben dat de wereld moet worden geleid vanuit rechtvaardigheid en goedheid, en dat niet slechts een kleine groep, maar iedereen ervan moet kunnen profiteren.

Noten

- 1 John Cassidy, 'The decline of economics', *The New Yorker*, 2 december 1996, p. 50.
- 2 Friedrich von Hayek, 'The pretence of knowledge', *The American Economic Review* 79 (1989), nr. 6, pp. 3-7. De toespraak zelf werd gehouden op 11 december 1974.

- 3 Robert Solow, 'Building a science of economics for the real world.' Verklaring voor het Subcommittee on Investigations and Oversight van het House Committee on Science and Technology (MIT, 2010).
- 4 Ik heb de inleiding van Lars Pålsson Syll op Solows presentatie geleend van zijn artikel 'What is (wrong with) economic theory?', *Real-World Economics Review* (2010), nr. 54.

-
- 5 Zie Nassim Nicholas Taleb, *The black swan. The impact of the highly improbable*. Penguin, 2008; en ook *Antifragile. How to live in a world we don't understand*. Allen Lane, 2012.
- 6 Karl Polanyi, *The Great Transformation. The political and economic origins of our time*. New York: Farrar and Rinehart, 1944.
- 7 Zie bijvoorbeeld Herbert A. Simon, 'The architecture of complexity', *Proceedings of the American Philosophical Society* 106 (1962), nr. 6, pp. 467-482. 'The central theme that runs through my remarks is that complexity frequently takes the form of hierarchy (...). Hierarchy (...) is one of the central structural schemes that the architect of complexity uses' (p. 468).
- 8 Een goed boek over de overgang van de klassieke economie naar de 'complexity economics' is van Eric D. Beinhocker, *The origin of wealth. Evolution, complexity and the radical remaking of economics*. Harvard Business Review Press, 2007.
- 9 Zie Michael Sandel, *What money can't buy. The moral limits of markets*. Allen Lane, 2012; en Robert en Edward Skidelsky, *How much is enough? The love of money and the case for the good life*. Allen Lane, 2012.
- 10 Zie Luigino Bruni en Stefano Zamagni, *Civil economy. Efficiency, equity, public happiness*. Peter Lang, 2007, p. 46.
- 11 F.A. von Hayek, *The road to serfdom*. Chicago: The University of Chicago Press, 2007.